

În mânuca de-a dreapta
Pune-mi-ț și trâmbdita:
Când vântuțu ș-a sufla
Trâmbdita ș-a trâmbdita,
Munții s-or cutremura,
Oile s-or aduna
Și pe mine m-or cânta.
Colo, mai în jos, la țară,
Vi-ț tâlni cu mama iară;
Numa ea v-a întreba:
- Unde-ați lăsat siuca?
- Pe colo, pântre cotroape
Cu oile cele știoape.
Colecția DUMITRU IUGA, Săliștea de Sus.
De la Anuța Iuga, 40 ani, 1980.

Vine hulpe di la munte
Hui-hui-nirule
Pân' omăt până-n gerunte.
Vai-nu-le
- Ce hiruț ne-aduci tu, hulpe?
- Hiru-i bun și nici p(r)e bunu:
Că ieu moșii fetile-lu
Și feciorii babile-lu!
- Nu hiți, feciori, supărați
C-or crește cucutile
Și ne-om pune mărgeluță
Ș-om hi și noi ca fătuță.
- Nu hiți, fete, supărate
C-or vini coaci în sate
Și ne-om pune dințișorii
Ș-om hi și noi ca feciorii.
Grup CCP, 1998. Transcriere DUMITRU IUGA.

Săi, cocoș, din pod în jos
Să te presărăm cu sare,
Să te punem la frigare,
Să te mâncăm la-o mâncare.
Și tu, oală de cureți,
Ce gândești când socotești
Că la foc nu forcotești?
Că eu bine te-am tomnit
Cu untuț de godinaș
Să te mâncăm mintenaș.
Colecția GEORGETA MARIA IUGA, Mesteacăn.
De la Ana Ciocian, 68 ani, 1984.

Pe pârâul cel cu rouă
Este-o casă mândră, nouă,
Și-acolo-i o șezătoare
De nouă fete fecioare;
Tăte, tăte torc fuioare,
Numa una lăcrămează;
Vine mă-sa și o-ntreabă:
- Ce suspini, fiicuță dragă?
- Cum focu n-oi suspina
Că-mi vini cinci peșitori,
Peșitori feciori de crai
Și tu nu vrei să mă dai.
- Dragu mamii, cum te-oi da
C-acolo sunt patru frați -
Trebe patru cai gătați,
Acolo-s patru surori -
Trebe patru brăie-n flori,
Acolo-s patru cumnate -
Trebe patru brăie late.
Colecția GEORGETA MARIA IUGA, Mesteacăn.
De la Ana Ciocian, 68 ani, 1984.

Dacă trè apă botează
Tăt cu ochii pe fereastă:
- Mamă-le, nu zine nime,
Iară-oi rămâné cu tine.
- Ba, iată-l-ai, ș-a meu zine
Cu un cioarec după sine,
Celălalt abde se ține
Călărește pe un câne.
Mare bucurie-avem,
Fata ni o mărităm -

- trebuie de asemenea să ne întrebăm cum ar arăta o societate care ar vrea să-l facă pe fiecare din membrii săi un novator în putere. O astfel de societate n-ar putea progresa și nici măcar să se reproducă. Adorând noutatea, nu pentru reușitele sale mereu rare, ci pentru noutatea însăși, ea și-ar vinde ieftin achizițiile, nerăbdătoare să pună fără încetare ceva nou în loc.

În schimb, dacă, mai modest, ne așteptăm ca fiecare individ să găsească o satisfacție intimă în opere, nu neapărat originale, dar în care să-și investească știința, priceperea și personalitatea; dacă încercăm să reintroducem în societățile industriale, și să menținem în cele care nu sunt încă, o calitate a muncii excluzând rutina și permițând tuturor să se simtă creatori, atunci vom recunoaște mai ușor că societățile de tipul celor studiate de etnologi, ce manifestă puțin gust pentru noutate și al cărui ideal este de a rămâne așa cum fuseseră create la începuturile timpurilor, știu totuși să întrețină la toți membrii lor un spirit creator. Fiecare, sau aproape fiecare este, într-adevăr, capabil să producă singur obiectele artizanale de care are nevoie, să se exprime în cântecele și dansurile lor și chiar - fie și cu un talent inegal - să sculpteze, să picteze obiectele religioase sau de ceremonial în care ne-am învățat să recunoaștem admirabile opere de artă.

Sunt aici lecții de care noi putem profita. Inițiativa la care UNESCO chema participanții la Conferința mondială asupra politicilor culturale este, ea însăși, o creație: creația condițiilor celor mai favorabile creației însăși. Pericolul ar fi să credem că este vorba numai de ridicarea barierelor, de eliberarea unei spontaneități care de îndată ce nu va mai fi împiedicată și-ar risipi într-una bogățiile; ca și cum pentru a crea, n-ar trebui mai întâi să înveți; în sfârșit, ca și cum problema care se pune societăților contemporane n-ar fi, pentru unele, de a regăsi, pentru altele de a proteja o împământenire de tradiții și discipline care, demne de dispreț din punctul de vedere al spiritului de sistem, exprimă faptul că nu se creează niciodată decât pornind de la ceva ce trebuie cunoscut profund și bine stăpânit, chiar dacă numai pentru a putea să i te opui și să-l depășești.

(Din "Culture pour tous et pour tous les temps", UNESCO, 1984)

În românește de **MARIETA MIERLUȚIU**

JOHN NANDRIȘ Maramureșul este o pădure umană și nu trebuie defrișată

dialog consemnat de **GEORGETA MARIA IUGA**

GEORGETA MARIA IUGA (I): Bine ați venit în Maramureș, domnule John Nandriș. Noi știm mai mult despre lingvistul și istoricul Grigore Nandriș, despre biblioteca și manuscrisele Domniei Sale rămase la Cernăuți... Cine sunteți D-Voastră?

JOHN NANDRIȘ (N): Nu este de mirare că în România tatăl meu este destul de cunoscut. Fiind de origine din nordul Bucovinei, s-a preocupat de istoria și limba acestei provincii românești. A scris mult despre Bucovina de Nord, despre Basarabia, despre întregă Moldova, despre România Mare; era specializat în slavona veche... Desigur, eu îi continui interesele, dar nu în sensul cercetării aceluiași domenii; nu sunt lingvist, preocupările mele sunt de istorie, mai îndepărtată sau mai apropiată; istoria României, dar nu numai a României în sine, ci în context sud-est european și european.

I: Vă interesează îndeosebi o perioadă istorică, ori o anumită zonă a Europei?

N: Nu sunt preocupat, cum mulți arheologi o fac, de o perioadă limitată; în mod special studiez paleoliticul, mezoliticul, neoliticul, dar aș spune că mă interesează mai mult o regiune decât o perioadă.

Eu vreau să privesc *spațiul prin timp*: spațiul ar fi sud-estul Europei, văzut prin prisma timpului care merge din paleoliticul superior până la etnografia modernă pe care o văd ca fiind o *arheologie cu fața umană*, așa cum vreau și eu să o înfățișez. Bine, veți spune, dar un om nu poate să cerceteze toate perioadele. Eu însă vreau să privesc totul în context european, fiindcă nu

**Rostogol înt-on picior,
Curte albă pân odor.**

(azra)

putem înțelege prezentul decât prin procesele care l-au produs, prin trecutul pe care nu-l putem pricepe fără etnografia actuală care este mai legată de trecut decât, de pildă, de omul industrializat; o înțelegere a sociologiei moderne, a omului modern. Greșeala pe care o fac sociologii – la noi, nu știu cum este la D-voastră – este că n-au perspectiva timpului; au toate faptele la dispoziție, dar fiindcă nu le văd de unde provin, n-au perspectiva devenirii, nu le înțeleg. Este un fapt ce nu poate fi cercetat simplist și de un singur om, nu e un calc de cercetare, ci trebuie realizat multidisciplinar. *Omul cuprinde totul* și în studierea omului intră toate aspectele: ambientul și tehnologia umană, economia, dimensiunile biosociale, - adică omul ca antropologie fizică și culturală, dar și omul de interrelație socială.

Nu este un lucru la îndemână și nu vreau să se înțeleagă că studierea devenirii umane este ceva simplu de înfăptuit...

I: Veniți în România de mai multă vreme. La ce campanii de cercetări ați participat ?

N: La multe și de mulți ani. Am făcut cercetări, s-ar putea spune, în toată România, cu mai mulți colegi arheologi, urmărind epoca veche a pietrei, până în neolitic, dar și multe alte aspecte, geologic de pildă. Am realizat cercetarea obsidianului, a ambientului, analize de polen – în mai toate regiunile României. Însă în Maramureș vin pentru întâia oară și e singura regiune mai mare a României în care n-am ajuns încă, în afară de Bihor și țara Moșilor unde, la Scărișoara, am stat foarte puțin. Am colaborat cu foarte mulți colegi ca să-i pot enumera aici.

Cercetările s-au făcut în cadrul Institutului de Arheologie din Londra unde lucrez, institut care are foarte bune relații cu Institutul de Arheologie din București, cu cele din Cluj și Iași, precum și cu numeroase muzee din țară care au sprijinit cercetările noastre.

I: Unde, în Europa, ați mai întreprins cercetări ?

N: Am făcut săpături arheologice în Grecia și în general în sud-estul Europei, în Malta, în Creta; am călătorit în toate țările europene, cu excepția Albaniei și Norvegiei. Am întreprins cercetări în Filanda, în Caucaz și Ucraina, în Palestina, în Sinai și Turcia; mai recent în Italia, îndeosebi în nordul Italiei.

I: Cât de mică pare a fi Europa! Care sunt preocupările D-voastră actuale?

N: Doresc să atrag atenția asupra bogăției etnografice a României și mai ales a Maramureșului, dar și locurilor din Europa unde se mai păstrează, deoarece s-ar putea să nu le recunoaștem totodată ca provenind dintr-un timp mai îndepărtat. Sunt anacronisme multe, dar pentru înțelegerea trecutului etnografic ne este de mare ajutor.

Mă preocupă, de asemenea, așezările omenești în regiunile de munte, astfel de cercetări fiind o lacună în arheologie și greu de realizat pentru că se bazează pe folosirea lemnului care nu supraviețuiește arheologic. Acestea au o mare importanță pentru poporul român, fiindcă eu cred că românii au supraviețuit datorită faptului că s-au putut retrage în Carpați.

Nu este vorba de ocupații specific montane, ci de aspecte privind protejarea, apărarea, ca și folosirea munților. Știm că *procesul acesta durează din mezolitic*, se cere însă studiat mai profund, e nevoie de multe căutări. Aceste două aspecte – muntele protegiuitor, dar și ca exploatare a lui – se îmbină atunci când cercetăm, de pildă, stânele, care sunt tipice pentru folosirea munților în România, ceea ce nu înseamnă însă că orice așezare în munte trebuie să fie o stână, ci trebuie înțelese doar ca un aspect, alături de multe altele.

I: Ați venit în Maramureș imediat după Congresul Mondial al Istoricilor. Cunoscând peisajul etno-arheologic al întregului sud-est european și al Europei în general, ce impresie v-a făcut Maramureșul ?

N: Am auzit și am citit multe despre Maramureș. Știu cât de bogată este cultura lemnului aici, bogăția de unelte, de case de lemn, de biserici. Este un mod de exprimare materială a unei structuri sociale tipice pentru România, am putea spune chiar România cum a fost înainte de industrializare; toate lucrurile, din lemn, textile etc., nu pot fi separate de context fiindcă ele exprimă o sumă de realități sociale fără de care nu vor putea să supraviețuiescă. Noi nu putem opri, și nici nu trebuie să oprim progresul, dar, totuși, e necesar să gândim că relațiile sociale au o valoare care ar trebui să fie păstrate. Însă pentru păstrarea frumuseții porților de lemn, a bisericilor, a portului național trebuie să ne gândim bine la *relațiile umane care sunt exprimate prin ele*, nu numai la aspectul fizic și economic. În ultimă instanță *economia este o expresie*

Vai de capu cui o dăm.
Dă-le, mamă, băătură
Ca să nu mă coate-n gură
Că dinsus - măsele nu-s,
Dinjos - cu bota le-am scos.
Colecția FLORICA GHIUR, Târșolț.

La cé casă, colo-n vale,
Măi Crăciune, măi
Fac fetele șezătoare.
Tăte torc, toate-nșirează -
Numa una lăcrămează.
- Fata mamii, de ce plânge?
- Da' cum focu nu m-oi plânge:
M-o cerut fecior de crai,
N-ai vrut, maică, să mă dai.
- O fată la-mpărăție
Trebe haine ș-avuție,
O fată la-Mpărăteasă
Trebe haine de mătăasă.
Grup Groșii Țibleșului, 1998.
Transcriere DUMITRU IUGA.

Colo-n jos în prundurele
Cântă două turturele.
D-acele nu-s turturele
Că și-s două surorele:
Una râde,
Una plânge;
Cea ce râde
Mese-ntinde,
Cea ce plânge
Mese strânge.
- Taci, sorucă, nu mai plânge
C-o zis mama că ne-a da
Pe una la scăpătat
C-acolo-i locu curat,
Pe una la răsărit
C-acolo-i locu sfînțit.
Atunci, soră, ne-om vedē
Când a face plop pe pere
Și răchita vișinele
Ș-om mânca, soră, din ele.
Colecția ANDREI GROBEI, Finteușu Mare.

Sculați, sculați, boieri mari,
Christos s-a născut
Sculați, voi, români plugari,
Christos s-a născut

Că vă vin colindători
Noaptea pe la cântători
Și nu v-aduc nici un rău
Că v-aduc pe Dumnezeu.
Noi colinda o gățăm,
Sus la cer o înălțăm,
Jos la gazde o-nchinăm.
O-nchinăm cu sănătate,
De bine să aveți parte.

S-ajungeți multe sări
Ca sara din 'ia sară
Și ca zîua de mâni -
Că mâni i zî la anu!

Grup Șieu, 1998. Transcriere DUMITRU IUGA.

La curte la Țiligrad
Ziurel de ziuă
Este-un fecior de-Mpărat,
Ziurel de ziuă

Tot roagă pe maică-sa
Să-i deie pe soru-sa.
- Dragu mamii, eu ț-oi da
Când tu mie face-mi-i
Pod de-aramă
Peste vamă,
Pod de-argint
Peste pământ!
El acele le-o gătat
Și-n biserică-o intrat;
Biserica-o tremurat,

Icoanele-o lăcrimat.

Iconița Preceștii,
Din fundu bisericii,
Ea din grai așé grăié:
- Nu ești, popă, cu dreptate
Să cununi soră cu frate -
Sus i Dumnezeu, te-a bate.
Grup Copalnic Mânăstur, 1998.
Transcriere DUMITRU IUGA.

Mărgu-și, mărg, oile-n munte
La iarbă până-n gerunte.

Domnului ș-a nost' Domn,
Mândră-i sara de Crăciun.
- Da' cu ele cine-a mere?
- Petrea, Petrea, bun bărbat,
Cu fluieru-nverigat.
Din fluieră când dădea
Oile se răștira,
Se răștirau pe pârău
Ca să pască troșoșăi
Să ne fete mielușei;
Se răștirau pe vâlcele
Ca să pască floricele
Să ne fete mielușele.
Grup Poienile Izei, 1998.
Transcriere DUMITRU IUGA.

Colo-n sus la Răsărit
Mândri pomni că ș-o-nflorit.
La poalele pomnilor
Șad oile gazdelor.
Da' la oi cine-i păstor?
Tăt Ionu, Sânt Ioanu,
Cu fluier înverigat,
Cu baltag încolțurat,
Da' așa-ș zice minunat:
Fluier zîce, turma plânge,
Fluier tace, turma-ntoarce.
Zîs-o Ioan, Sânt Ioan:
- Lăsa-v-oi la bdiata uăi,
Că de când umblu la uăi
Cărunchit-am ca și voi!
Zîs-o oia ptistrioia:
-Măi, Ioane, Sânt Ioane,
Mai iernează-ne o iarnă
Și ne mai verează-o vară
Ca și noi te-om dărui:
La Șânjorz

C-un mniel frumos,
La Ispas
C-un bulz de caș.
Măi, Ioane, Sânt Ioane,
Nu ne da la om sărac
Să ne țîie tot în sat,
Să bem apă din fântâni
Și să ne roșim la lânî;
Da' ne dă la om găzdac
Să ne scoată la pripoară,
Să bem apă din izvoară
Și să paștem clopoșăi
Să ne fătăm mândri mniei,
Și să paștem clopoșale
Să ne fătăm mândre mnele.
Colecția IULIANA BĂNCESCU, Strâmtura.
De la Ioana Morar, 57 ani, 1995.

De, greu, gazdă, -ai adurnitu
Florile dalbe
Că soarele-o răsăritu
Florile, florile dalbe
Cu tri rază-n tri laturi:
O rază-i, ia', răzimată
De creanga molinului.
Molinu se clătinară,
Tri porumbi din el zburară,
Jos la țară se lăsară
La fântâna gălbioară:
Zugrăvită-i cu inele,

de comportament.

Viitorul Maramureșului este legat de înțelegerea acestor probleme, fiindcă oamenii trebuie să posedă obiecte, lucruri, dar noi să vedem și să gândim foarte precaut și mai ales să vedem cum vom dezvolta o astfel de regiune ce rămâne aproape unică în Europa ca și în contextul românesc. *Maramureșul este o pădure umană și nu trebuie defrișată.* S-ar putea dezvolta, turismul de iarnă, schiul, alte asemenea activități care să nu distrugă ambientul și nici prea mult relațiile umane. Sunt necesare, pentru realizarea acestor gânduri, investiții mari; să ne gândim la schi, bunăoară...

I: Există la Borșa, la Mogoșa lângă Baia Mare...

N: Există, dar nu știu dacă și atrage, dacă sunt mulți vizitatori din Vest sau dacă s-ar putea dezvolta. Să fie vorba între noi, am văzut procesul Săpânța, turismul care intră în relațiile de acolo, la cimitir se plătește intrarea, apoi artizanatul, cergile... Nu știu ce putem spune despre acest fenomen sau cum proliferază. În nici un caz nu trebuie să vedem întreg Maramureșul dezvoltat în acest fel; ar fi ca și cum un mare oraș l-am vedea într-un context impropriu. Iar Maramureșul este o regiune în care se poate călători fără prea multă dificultate până la Baia Mare sau Sighet...

I: Ce gânduri arheologice aveți privind Maramureșul ?

N: Maramureșul este, cred, depresiunea cea mai mare din Carpați. Epoca bronzului este foarte bine realizată, dar trebuie să se găsească vestigii și anterioare acestei epoci, și ulterioare, de pildă așezări dacice. Însă arheologia aici este încă la începuturi și se cere încadrarea cercetărilor într-un context teritorial mult mai larg...

Aș dori mult să fac cercetări în Maramureș, dar nu pot să fac prognoze; cercetările le-aș dori, așa cum am discutat, profilate pe păstorit și așezări montane. Chiar Borșa este ispititoare pentru că este deja munte, nemaivorbind de faptul că este și cumpănă a apelor. Însă nu pot să mă pronunț acum, aș vrea să văd și obiceiurile, mai ales cele de iarnă.

I: Sunteți unul dintre cei care și-au adus contribuția esențială la organizarea în Anglia a expoziției "Dacii". Ce impresie a produs această expoziție asupra specialiștilor și publicului englez ?

N: Consider că a fost o expoziție foarte reușită. Eu am plecat înainte de închiderea ei, dar a avut un ecou bun în presa engleză. A avut loc și un reușit colocviu în cadrul Institutului de Arheologie din Londra, cu participarea a cinci cercetători români...

Astfel de expoziții sunt importante, și Maramureșul are lucruri remarcabile care ar trebui să fie mai bine cunoscute în Vest, acolo sunt alte posibilități. O expoziție etnografică, în care Maramureșul excelează, ar avea mare succes. Am văzut ansamblul de dansuri "Mara", m-a impresionat foarte mult prin autenticitate, spre deosebire de altele. Cred că s-ar bucura de o bună primire în Spania. Organizarea unor astfel de manifestări – expoziții, turnee, colocvii etc. – este necesară și foarte importantă pentru cunoașterea culturii românești în lume, lucru ce, mai devreme sau mai târziu, trebuie să se împlinească.

Baia Mare, august 1980

Remy Galtier (Franța) - Car cu fân

Ciumulcei, ce-i:
Am on fier înfocat
Peste casă aruncat?
(Soarele)